

litik og med den pacifistiske fløj i Socialdemokratiet. På den anden side virker det også, som Frisch gives for meget. Det stilles op, som om Frisch stod som leder af yngre partifæller, især Hedtoft og H. Hansen. Han havde næppe kunnet gå så langt i sin forsvarspolitiske udtalelser, som han gjorde, hvis han ikke havde haft »tunge drenge« som blandt andet Hauge, Friis-Skotte, Steincke og I.P. Nielsen med i den henseende. Tilbage står det spørgsmål, hvad man – også Frisch – forestillede sig med forsvaret. Der var vel næppe nogen, der forestillede sig en eksistenskamp. Var det i virkeligheden, at man ville sikre sig i det indre? Når Frisch og ikke mindst Hedtoft så stærkt talte til os socialdemokratiske gymnasiaster i 1930'erne om, at vi burde melde os som officerer, havde vi i hvert fald også det indtryk, at man ville sikre sig, at hæren ikke kunne bruges som spydspidser ved en nazistisk magtovertagelse.

Hvad man også savner er spørgsmålet: I hvor høj grad var Frisch påvirket af det, der skete ude i Europa: det militært stærke Tjekkoslovaekiets kapitulation og appeasement-politikken. Konkluderende må det siges, at bogen ikke giver noget svar på forordets spørgsmål om, hvilken indflydelse Frisch havde på den førte politik. Havde han i det hele taget nogen mulighed for at øve indflydelse? Det at markere nogle standpunkter er ikke det samme som at have indflydelse.

Noget uden for bogens emne bringes til sidst nogle sider, der dels refererer dele af den debat, der har været i *Historisk Tidsskrift* om den historiske biografi, dels giver forfatterens refleksioner over emnet.

Vagn Dybdahl

Lars Ringholm: *De kom til Dachau*. Frihedsmuseets Venners årsskrift 1996. (Frihedsmuseets Venners Forlag, 1997). 137 s., 75 kr.

Hans Kristian Nielsen: *Porta Westphalica. En dansk officers beretning om slavearbejde i tysk fangenskab*. Frihedsmuseets Venners årsskrift 1997. (Frihedsmuseets Venners Forlag, 1998). 108 s., 65 kr.

Henrik Skov Kristensen og Inge Adriansen (red.): *Als og Sundeved 1940-45*. Fra Als og Sundeved, bd. 73. (Historisk Samfund for Als og Sundeved, 1995). 304 s., 198 kr.

I mere end to årtier har foreningen Frihedsmuseets Venner udsendt et årsskrift, hvis tematiske fikspunkt gennem alle årene har været modstandskampen. Ikke besættelsestiden som sådan, og slet ikke de kontroversielle sider af historien om de fem år, men netop modstandskampen: den hele nations indiskutable kamp for friheden.

Oprindeligt var der tale om meget beskedne publikationer. En kort artikel – oftest af en aktør fra dengang – eller en beretningsudgivelse fra museets store samling var da normen. I en periode midt i 1980'erne lod man en række yngre historikere komme til med bidrag, hvoriblandt undersøgelsen af industri-sabotagen (1984) stadig er grundlæggende for forståelsen af emnet. Hermed voksede årsskriftet til de godt 100 sider, der er standarden i dag, og som siden – med svingende held – er blevet søgt udfyldt af en broget skare af veteraner og/eller læghistorikere samt en enkelt professionel, Frihedsmuseets mangeårige leder, Jørgen H. Barfod (1988 og 1991). Eneste undtagelse herfra i det seneste tiår har været museets præsentable udstyrsstykke, udstillingskataloget fra 1995.

De foreliggende bind af årsskriftet sprænger ingen af de velkendte rammer. Begge placerer de sig i konsensustraditionens trygge begivenhedsunivers uden forstyrrende refleksioner over de tildragelser, der berettes om. Og begge er de

alt for lange. I bogen om Dachau-transporterne skal vi således frem til s. 43, før Lars Ringholm indleder sin detaljerede skildring af rejsen sydpå. Hans Kr. Nielsen bruger præcis halvdelen af sit bind på forhistorien, og først på s. 50 træder vi ind i festsalen på Hotel Kaiserhof, den bemærkelsesværdige fysiske ramme om Porta Westphalica, en af KZ Neuengammes udkommandoer.

Lars Ringholm er journalist, og bogen kaldes en »beretning om de 361 danskere, der i krigens sidste måneder blev deporteret til den tyske KZ-lejr Dachau«. Det er der nu ikke tale om, langt fra endda. Hvad vi får, er en dokumentarisk skildring af nogle få enkelt-skæbner på basis af samtidigt dagbogsmateriale og senere interviews. Kildefortegnelsen nævner en halv snes personkilder, lige så mange bogtitler – hvoraf kun en enkelt har noget med sagen at gøre – samt ét journalnummer i Udenrigsministeriets arkiv. På dette lidt spinkle grundlag, som Ringholm til gengæld øser rigeligt af med lange kildeuddrag, fremkommer en i sig selv udmærket skildring byggende på lige dele *greuel* og *human interest*. Problemet er, at vi har hørt det meste før, og at man af en dygtig skribent – der tilmed nyder »nåden ved at være født for sent« – nok kunne have ventet en anden slags eftertanke end den, der demonstreres i den foreliggende tekst.

Så er der mere forslag i Hans Kr. Niensens 100 sider lange beretning om sit fangenskab i Vestre Fængsel, Frøslevlejren, Neuengamme og Porta Westphalica. Nielsen er født i 1917 og har gennem det meste af sit liv tjent som officer ved Sjællandske Livregiment i Slagelse. Sydsjælland er også omdrejningspunktet for hans ret omfattende lokal- og militærhistoriske forfatterskab. Under besættelsen var Nielsen tilknyttet det militære modstandsarbejde i kredsen omkring Christian Friis, og det var

som følge heraf, han arresteredes i august 1944. Med arrestationen som afsæt giver bogen en detaljemættet skildring af fangetilværelsen i det sidste besættelsesår. Beretningen bærer stærkt præg af at være blevet fortalt mange gange før. Skildringen flyder godt, og pointerne sidder præcist. Størst interesse knytter der sig formentlig til beskrivelsen af forholdene i Porta Westphalica, der skildres mere indgående, end det før er set. Som helhed er der dog ikke meget nyt at hente.

Skønt Ringholms og Niensens bidrag til besættelseshistorien er både vel-skrevne og vedkommende, er det således svært at få øje på den indre nødvendighed, der betinger publiceringen af dem. Det skulle da lige være hensynet til foreningens ældre medlemmer, der vil læse også disse beretninger med den uomtvistelige interesse, som kun en personlig erindring om besættelsen kan fremkalde. I det større perspektiv er det imidlertid ingenlunde indlysende, at dette hensyn fortsat kan retfærdiggøre den lidt bedagede karakter, som Frihedsmuseets årsskrift snart længe har haft.

At det faktisk *kan* lade sig gøre at forene respekten for læserne (og for aktørerne fra dengang) med forpligtelserne i forhold til besættelsesforskningens nyere og nyeste resultater, er det tredje bind, der her skal omtales, et fint eksempel på. Med bogen om Als og Sundved under besættelsen har museumsinspektør på Sønderborg Slot, Inge Adriansen, og lederen af Frøslevlejrens Museum, Henrik Skov Kristensen, leveret et gennemarbejdet bidrag til besættelsestidens lokalhistorie i det sønderjyske. Fremstillingen hviler dels på studier i primære kilder i Landsarkivet for Sønderjylland og i Rigsarkivet, dels på senere beretningsmateriale, der optrykkes in extenso eller i uddrag, og som optager henvend en tredjedel af bogen.

Megen besættelseshistorie på lokalt

niveau er skrevet med blikket fast rettet mod det lokale modstandsarbejde, mens dagligdagens besværligheder og flertallets uheroiske tilpasning forbigås i tavshed. Således ikke i det foreliggende bind, hvor forfatterne i den første tredjedel gør et prisværdigt forsøg på at udvide perspektivet. Nemt har det ikke været, bogens korte produktionstid taget i betragtning, men alligevel er der blevet plads til omtale af blandt andet foreningsliv og forsamlingshusbyggeri, skoleforhold og økonomisk liv, systemstormere og kommunistlov. At dette gøres under inddragelse af de særlige vilkår, som nationalitetsspørgsmålet frembød, nævnes blot for fuldstændighedens skyld.

Modstanden er repræsenteret ved en halv snes personlige beretninger fra tidligere frihedskæmpere. Til dette materiale slutter sig også læge Harald Roesdahls skildring af sit virke under Bernadotte-aktionen. Skønt både interessant og velskrevet er det dog svært at finde anden begrundelse for optrykket af sidstnævnte beretning, end at Roesdahl (1912-94) siden gjorde sig som en højt skattet aktivist i det lokalhistoriske arbejde. Bogen er da også tilegnet ham.

Bindets sidste tredjedel dækker den tyske kapitulation, befrielsen og retsopgøret. Som i afsnittene om luftkrigen over Als og Sundeved og om de tyske militære anlæg i området demonstrerer Skov Kristensen her sin glimrende evne til at forbinde lokalhistorien med den »store« historie, den være sig national, politisk eller militær. I tilgift får vi Inge Adriansens korte redegørelse for henrettelsen af 11 tyske marinesoldater i Sønderborg den 5. maj, den episode, der skulle give Siegfried Lenz stof til den mesterlige fortælling »Kriegsende«.

Trods sit noget kalejdoskopiske præg præsenterer *Als og Sundeved 1940-45* sig som en smuk og gennearbejdet publikation med bud til læg såvel som

lærd. Bogen hæver sig højt over flommen af spekulationsprægede jubilæumsudgivelser, og i forhold til den primære målgruppe viser den både respekt og mod til at gå på tværs. For faghistorikeren forøges nytteværdien yderligere ved et omfattende navnerregister og præcise henvisninger til det utrykte kildemateriale.

Henrik Dethlefsen

Claus Bundgård Christensen, Niels Bo Poulsen og Peter Scharff Smith: *Under Hagekors og Dannebrog. Danskerne i Waffen-SS*. (Aschehoug, 1998). 521 s., 299 kr.

Bogen rummer en samlet historisk behandling af de danske statsborgere, der under besættelsen meldte sig til tysk krigstjeneste, fortrinsvis i Waffen-SS, hvorunder også Frikorps Danmark sorterede. Den udmærker sig ikke mindst derved, at det er lykkedes forfatterne at finde en rimelig balance mellem de frivilliges egen selvretfærdiggørelse og det klichéagtige fjendebegreb, der klæber til emnet. Aktørerne er forstået indefra, og det bemærkes således, at de positive regeringsudtalelser om Frikorps Danmark næppe var nogen anbefaling i det overvejende nazistiske miljø, de frivillige kom fra, om end de gunstigere vilkår for officererne nok havde betydning.

Indsatsen på Østfronten er beskrevet i store træk, og særlig interesse knytter der sig naturligvis til, om nogle af de frivillige har taget del i Holocaust. Det er ifølge sagens natur svært at vise, og undersøgelsen viser kun sikkert, at nogle har gjort tjeneste som bevogtningsmandskab ved KZ-lejre, men ikke nødvendigvis udryddelseslejre, og at enkelte, som var hjemme på orlov, blev brugt under jødeaktionen i Danmark i oktober 1943. Og dertil, at kun et heldigt tilfælde hindrede, at danske frivillige i større